

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Της κ. Όλγας-Ελένης ΑΣΤΑΡΑ
Κατόχου Μετ. Τίτλ. Σπ.
επί θεμάτων Βιώσιμης Ανάπτυξης

1. Εισαγωγικά

Στο συγκεκριμένο άρθρο διερευνάται η ιστορικο-πολιτιστική ταυτότητα του Βόλου σε σχέση με τη βιώσιμη αστική του συγκρότηση. Για να δοθεί ικανοποιητική απάντηση στο παραπάνω ερώτημα διερευνάται ο όρος «ταυτότητα» με βάση τη δεδομένη βιβλιογραφία και στη συνέχεια γίνεται προσπάθεια περιγραφής της ιστορικής και πολιτιστικής ταυτότητας της συγκεκριμένης πόλης του Βόλου. Πρωτίστως όμως είναι ανάγκη να προσδιορισθεί η θέση του στον Ελλαδικό χώρο και ειδικότερα στην ελληνική περιφέρεια.

Ο Βόλος είναι παραθαλάσσια πόλη σε επίπεδη περιοχή και βρίσκεται σε απόσταση αναπνοής από το «μυθικό» βουνό Πήλιο (υψόμετρο 1054 μέτρα). Η πόλη ξεκινάει από τους πρόποδες του βουνού και καταλήγει στο λιμάνι, που είναι, το μόνο μεγάλο της Θεσσαλίας(10). Σε καίρια θέση στο μυχό του Παγασητικού κόλπου ο Βόλος είναι η πρωτεύουσα του Νομού Μαγνησίας. Σχεδόν ισορροπεί ανάμεσα στην μητρόπολη του Νότου (Αθήνα) και στην πρωτεύουσα των Βαλκανίων (Θεσσαλονίκη) και βρίσκεται στο κέντρο μιας νοητής ευθείας που ενώνει το Ιόνιο με τα παράλια της Μικρασίας(1).

Στο πρώτο μέρος του άρθρου παρουσιάζεται η βιβλιογραφική προσέγγιση του όρου «ταυτότητα». Σύμφωνα με αυτήν, η ταυτότητα μιας πόλης δεν είναι παρά η φυσιογνωμία αυτού του πολιτισμού. Δηλαδή της έκφρασης της συνειδητότητας, που ένας-ένας πολίτης και όλοι μαζί ως κοινωνικό σύνολο καταφέρνουν να αναπτύξουν, να διατυπώσουν λογικά και μυθολογικά και να αποτυπώσουν σε μορφές χώρου, χρόνου ή συμπεριφοράς.

Στο επόμενο μέρος, παρουσιάζονται η ιστορία και η αρχιτεκτονική της ευρύτερης περιοχής του Βόλου. Έτσι παρουσιάζεται η εξέλιξη των οικισμών της περιοχής από την αρχή της εμφάνισής τους ως τις μέρες μας και καταγράφονται αξιόλογα μνημεία και κτίρια της περιοχής.

Στο τρίτο μέρος, γίνεται μια σύντομη αναφορά στον πολιτισμό της πόλης του Βόλου. Αυτό το μέρος έρχεται να συμπληρώσει το προηγούμενο, αφού ως γνωστόν ο πολιτισμός

ενός τόπου περιλαμβάνει τόσο την ιστορία και αρχιτεκτονική του, όσο και τα ήθη και έθιμα, τη λογοτεχνία καθώς και τα πρόσωπα που σφράγισαν με το έργο τους την ιστορία της πόλης. Κατά συνέπεια αναφέρονται ήθη και έθιμα της ευρύτερης περιοχής, γνωστοί βολιώτες λογοτέχνες καθώς και πρόσωπα που αποτέλεσαν ακρογωνιαίο λίθο της νεότερης ιστορίας της πόλης.

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στους πυκνωτές φυσιογνωμίας του Βόλου, παρουσιάζεται το συγκεκριμένο σύμβολο της πόλης που αποτελεί στοιχείο ταυτότητας για την πόλη. Επιπλέον, στο ίδιο μέρος, με τη συνδρομή ενός σύντομου ερωτηματολογίου και τη μέθοδο της προσωπικής συνέντευξης γίνεται προσπάθεια διερεύνησης και προβολής της γνώμης των κατοίκων για την ταυτότητα της πόλης του Βόλου.

Στο τελευταίο μέρος του άρθρου παρατίθενται τα συμπεράσματα της διερεύνησης της συμβολής της ιστορικο-πολιτιστικής ταυτότητας του Βόλου στη βιώσιμη αστική του συγκρότηση.

2. Ορισμός της «Ταυτότητας» της Πόλης

Η γενική σημασία του όρου ταυτότητα περιλαμβάνει το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων ενός προσώπου ή αντικειμένου. Οι διάφορες μέθοδοι που ιστορικά επινοήθηκαν για να μελετήσουν την ταυτότητα (όπως π.χ. η μορφολογική, η ψυχολογική ή η βιολογική), μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι εξ αρχής ο όρος συνδέθηκε με τον άνθρωπο (6). Κατ' αρχήν, λοιπόν, ο όρος ταυτότητα αφορά στον άνθρωπο και μιλώντας για ταυτότητα ενός τόπου εξετάζεται ο τόπος ανθρωπομορφικά αναζητώντας τον χαρακτήρα του (8).

Προκειμένου να εντοπισθεί η ταυτότητα μιας πόλης, πρέπει αυτή να εξετασθεί ως Χώρα, δηλαδή ως ένας τόπος με χωρική υπόσταση αναπτυσσόμενη και εξελισσόμενη, μέσα, όχι απλά στον αφηρημένο χρόνο, αλλά στο συγκεκριμένο δικό του καιρό, γράφοντας το δικό του χρονικό (τη δική του ιστορία) διατυπώνοντας και εκφράζοντας, μέσα από όλες τις μορφές έκφρασής του, την ιδεολογία και το συναίσθημα που το έμψυχο υλικό του αναπτύσσει. Όταν ο λόγος μιας πόλης-χώρας είναι ο ισχυρός και ο μύθος ως γλώσσα της ψυχής της έντονος, τότε η προσωπικότητά της, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από την ενσυνείδητη συλλογικότητα που η πόλη αναπτύσσει, εμφανίζει αυτό που τόσο απλά ονομάζεται πολιτισμός. Αυτό που αναζητάται ως ταυτότητα μιας πόλης δεν είναι παρά το προφίλ αυτού του πολιτισμού, της έκφρασης δηλαδή της συνειδητότητας που ένας-ένας πολίτης, και όλοι μαζί ως κοινωνικό σύνολο κατάφεραν να αναπτύξουν, να διατυπώσουν λογικά και μυθολογικά και να αποτυπώσουν σε μορφές χώρου, χρόνου ή συμπεριφοράς (11).

Είναι, λοιπόν, βέβαιο ότι η διαπίστωση της ταυτότητας, ως συγκεκριμένης οντότητας και συγκεκριμένης ιδιαιτερότητας, γίνεται πάντα μέσα από την αντίληψη - κατανόηση όλων των μορφών έκφρασης της πόλης, και ερμηνεία τελικά των στοιχείων εκείνων που θεωρούνται σημαντικά για τη σχέση των ατόμων, τη διασύνδεσή τους με τον τόπο, την πόλη, την οποία έτσι οντοποιούν, αφού της προσδίδουν σημασίες και η οποία τελικά τους οντοποιεί αφού ανακαλύπτουν τον εαυτό τους συνδιαλεγόμενοι μαζί της. Έτσι ο τόπος δεν είναι αδιάφορος για τα άτομα αλλά αποτελεί στοιχείο με το οποίο συνδέονται μέσα από τις γνώμες τους, τις κρίσεις τους, τα συναισθήματά τους και τις πράξεις τους (11).

Μέσα από συγκεκριμένες προσεγγίσεις (εννέα σε αριθμό) καταγράφηκε σειρά στοιχείων τα οποία υποστηρίζουν την αναγνώριση της ταυτότητας μιας πόλης. Ενδεικτικά α-

ναφέρονται το φυσικό ανάγλυφο, η παρουσία του φυσικού στοιχείου, το κλίμα, τα κτίρια, το πολεοδομικό κέλυφος, τα οικονομικά - κοινωνικά χαρακτηριστικά, ο μύθος του τόπου, το αρχιτεκτονικό του στυλ, οι πυκνωτές φυσιογνωμίας και άλλα (11).

Κατά συνέπεια γίνεται αντιληπτό, ότι η ανάλυση και η απόδοση στη συνέχεια της ταυτότητας μιας πόλης επιβάλλει την πολυεπίπεδη προσέγγισή της. Τα επίπεδα αυτά οπωσδήποτε θα πρέπει να αφορούν τον τόπο, τα ιδεολογικά και ψυχολογικά εκείνα στοιχεία, που έχουν συνδεθεί στη διάρκεια του ιστορικού χρόνου με την πόλη. Επομένως, η συσχέτιση του τοπίου μιας πόλης με ιδεολογικά και συναισθηματικά στοιχεία είναι μια απαραίτητη ενέργεια στη διαδικασία αναζήτησης της ταυτότητάς της (7).

3. Ιστορικά στοιχεία - Αρχιτεκτονική

Πριν παρατεθούν τα ιστορικά στοιχεία της πόλης του Βόλου είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί ότι η ιστορία αυτής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία της ευρύτερης περιοχής της Μαγνησίας αλλά και της Θεσσαλίας. Έτσι η αναφορά στη γενικότερη ιστορία της ευρύτερης περιοχής καθίσταται αναγκαία.

Η αρχαιολογική σκαπάνη που άρχισε από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα συστηματικά να ερευνά το έδαφος της Μαγνησίας, αποκάλυψε, πως η νοτιοδυτική περιοχή του σημερινού Βόλου κατοικούνταν από την εποχή που λεγόταν νεολιθική. Οι ανασκαφές που έγιναν στο Διμήνι και στο Σέσκλο έφεραν στο φως σπουδαία ευρήματα και αποκάλυψαν ένα πανάρχαιο πολιτισμό (2).

Όσον αφορά το Διμήνι ο αρχαιολογικός χώρος βρίσκεται σε χαμηλό λόφο, έξω από το ομώνυμο χωριό και προσφέρει την πιο πλήρη εικόνα νεολιθικού οικισμού. Το 1980, νοτιοανατολικά του λόφου, αποκαλύφθηκε και ένας δεύτερος οικισμός. Πρόκειται για μυκηναϊκό κέντρο που ταυτίζεται με την αρχαία Ιωλκό (3).

Ο δεύτερος και παλαιότερος νεολιθικός οικισμός είναι το Σέσκλο. Εδώ οι ανασκαφές που έγιναν το 1901 έφεραν στο φως τον αρχαιότερο νεολιθικό οικισμό της Βαλκανικής (3).

Οι χρονολογήσεις έχουν δείξει ότι η περιοχή κατοικήθηκε από τα μέσα της 7ης χιλιετίας μέχρι και την 4η χιλιετία π.Χ. Κατά την 5η χιλιετία π.Χ. (μέση νεολιθική εποχή) ο οικισμός απλωνόταν σε έκταση τουλάχιστον 100 στρεμμάτων (3).

Οικισμοί που κατοικήθηκαν κατά τη μέση Χαλκοκρατία, από το 2300 π.Χ., είναι η Ιωλκός. Αργότερα στην περιοχή αυτή καταφτάνουν και οι Μινύες οι οποίοι οχυρώνουν την Ιωλκό και τη χρησιμοποιούν ως ορμητήριο των επιχειρηματικών εξορμήσεών τους. Κατορθώνουν για μεγάλο διάστημα να καταστούν οι κυρίαρχοι του βόρειου Αιγαίου. Η ακμή της Ιωλκού συνεχίζεται και κατά τη Μυκηναϊκή εποχή. Η δύναμή τους αντανakλάται στους μύθους της Αργοναυτικής Εκστρατείας κατά την οποία ο Ιάσοντας και οι Αργοναύτες ταξιδέψανε με την Αργώ το μυθικό πλέον πλοίο στην Κολχίδα, όπου εκεί με τη συνδρομή της Μήδειας κόρης του Βασιλιά Αιήτη, καταφέρανε να κλέψουν το Χρυσόμαλλο δέρας. Μυκηναϊκοί οικισμοί εντοπίζονται και στις Σποράδες (3).

Παλαιότερες παραδόσεις κάνουν λόγο για τους Πελασγούς, που ήταν οι πρώτοι κάτοικοι της Θεσσαλίας και αν ήταν ή όχι έλληνες, παραμένει ένα άλυτο πρόβλημα. Η περιοχή όμως του Πηλίου κατοικούνταν από τον ίδιο λαό που κατοικούσε και στη νοτιοδυτική Μακεδονία και λεγόταν Μαγνήτες. Γεωγράφοι και ιστορικοί ξεχωρίζανε τους Μαγνήτες από τους Θεσσαλούς και ο διαχωρισμός αυτός κράτησε ως τη βυζαντινή εποχή.

Ίσως σ' αυτό να συνετέλεσαν και κάποιες ιδιομορφίες στο ντύσιμο και στη λατρεία, που δίνανε τοπικό χρώμα στα ήθη και έθιμα των Μαγνητών (2).

Η Μαγνησία, τους πρώτους αιώνες της ιστορίας της, αντίκριζε πάντα τις αρπαχτικές διαθέσεις των Αλευάδων της Λάρισας, που μαζί με τους Σκοπάδες, κατείχαν τον ανατολικό κάμπο της Θεσσαλίας. Οι αντικειμενικές αυτές συνθήκες, ανάγκασαν τους Μαγνήτες, να έρθουν σε επαφή με τους καμπίσιους και να εφαρμόσουν κοινή εξωτερική και εσωτερική πολιτική σε πολλά ζητήματα. Για να το πετύχουν αυτό ίδρυσαν ένα νέο θεσμό, ένα νέο πολιτικό οργανισμό, το 367 ή 363 π.Χ. το Κοινό των Μαγνητών (σύμφωνα με άλλες πηγές λεγόταν Κοινό των Θετταλών). Αυτό αποτελούνταν από μια επιτροπή που εκλεγότανε από όλες τις μαγνητικές πόλεις και συνεδρίαζε τακτικά σε καθορισμένη ημερομηνία και σε ώρα ανάγκης και έκτακτα. Τα ψηφίσματα που έβγαζε το «Κοινό των Μαγνητών» ήταν υποχρεωτικής εφαρμογής σε όλη τη Μαγνησία (2).

Το 344 π.Χ., ο βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος γίνεται άρχοντας του Κοινού των Θετταλών και η περιοχή βρίσκεται πλέον υπό την επιρροή του. Οι Θεσσαλοί συστρατεύθηκαν με το Φίλιππο όταν τους είχε ανάγκη και κατόπιν με τον Αλέξανδρο στο Γρανικό, στην Ισσό και στα Γαυγάμηλα (3).

Ένα ακόμη δείγμα της ιστορικο-πολιτικής συνέχειας της πόλης του Βόλου, αλλά και της ευρύτερης περιοχής, είναι η Αρχαία Δημητριάδα, η οποία ιδρύθηκε στις αρχές του 3ου π.Χ. αιώνα, όπως προαναφέραμε από το Δημήτριο τον πολιορκητή. Η πόλη δημιουργήθηκε από την ένωση των γειτονικών μικρών αστικών κέντρων. Εξελίχθηκε χάρη στην οχύρωσή της σε πολεμικό ναύσταθμο των Μακεδόνων βασιλέων και σε ισχυρότατο οικονομικό, εμπορικό και διοικητικό κέντρο, που γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή του στα 217-168 π.Χ. Εγκαταλείφθηκε τον 6ο μ.Χ. αιώνα, μετά από μακρά περίοδο παρακμής, κυρίως, γιατί τότε ξεκίνησε ν' αναπτύσσεται το νέο αστικό κέντρο της περιοχής, που συμπίπτει με τη σημερινή πόλη του Βόλου (3).

Η πόλη ήταν περιμετρικά οργανωμένη με τείχος, ενισχυμένο με τετράγωνους πύργους, το οποίο σώζεται σχεδόν σε όλο το μήκος του, εκτός από ένα τμήμα στη βόρεια πλευρά. Ήδη έχουν ανασυρθεί και οι περίφημες επιτύμβιες στήλες της Δημητριάδας, οι οποίες προσέφεραν σημαντικές πληροφορίες για την καθημερινή ζωή στην πόλη. Η αρχαία Δημητριάδα έχει να αναδείξει, επίσης, σημαντικά κτίρια όπως το Αρχαίο Θέατρο Δημητριάδας που χρονολογείται από τον 3ο π.Χ. αιώνα και το Υδραγωγείο τον 4ο μ.Χ. αιώνα, το οποίο ήταν ένα τεράστιο τεχνικό έργο για τη μεταφορά νερού από το Πήλιο για την υδροδότηση της πόλης (3).

Στον 6ο αιώνα μ.Χ., η Μακεδονία και η Θεσσαλία υποφέρουν από τις καταστροφικές επιδρομές των Ούννων! Έτσι, λοιπόν, ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ιουστινιανός αποφασίζει να οχυρώσει τις πόλεις κλειδιά της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας, επισκευάζοντας όπου υπήρχαν, τα παλιά οχυρά τους ή κατασκευάζοντας καινούρια κάστρα. Διασώζεται η πολύτιμη πληροφορία από το βυζαντινό ιστορικό Προκόπιο, πως ανάμεσα στα κάστρα που χτίστηκαν τότε, περιλαμβάνεται και το «Κάστρον Δημητριάς» (4).

«Φαίνεται», γράφει η Ανθή Ευσταθίου - Μπάτζιου, «ότι στα μέσα του 6ου αιώνα, η Δημητριάδα εγκαταλείπεται και ο πληθυσμός μεταφέρεται στο λεγόμενο Κάστρο του Βόλου, όπου έχουν ανασκαφεί κτίρια και ψηφιδωτά (βασιλική), τάφοι, τείχη. Ο χώρος αυτός παίρνει το όνομα της Δημητριάδας και σ' αυτόν αναφέρεται η πληροφορία του Προκοπίου, ότι χτίστηκαν τα τείχη της Δημητριάδας την εποχή του Ιουστινιανού (4).

Η πόλη του Βόλου άρχισε να σχηματίζεται γύρω από το κάστρο, το οποίο κτίστηκε στα μέσα του βου αιώνα στη σημερινή συνοικία Παλαιά, φυσική οχυρή θέση στη δυτική πλευρά της πόλης. Στο νότιο μέρος του κάστρου, υπήρχε μια μικρή σκάλα-λιμάνι, απ' όπου γινόταν η εξαγωγή των προϊόντων του θεσσαλικού κάμπου και του Πηλίου. Το κάστρο πέρασε από τα χέρια των υστεροβυζαντινών φεουδαρχών στους Καταλανούς και τελικά στους Τούρκους, που εγκατέστησαν εκεί μόνιμη φρουρά. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι, στη καρδιά του Μεσαίωνα, δηλαδή το 14ο αιώνα, ο Βόλος (η περιοχή του κάστρου δυτικά της σύγχρονης πόλης του Βόλου) αναφέρεται ως Γόλος, τοπωνύμιο το οποίο δόθηκε από τους παλαιοσλάβους (οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στη Μαγνησία επιφέροντας πολλές και φοβερές καταστροφές) και σήμαινε γυμνό και άδενδρο μέρος (4).

Η εποχή, που ακολουθεί, συμπίπτει με την ανάδειξη της Σκάλας στο μεγαλύτερο εμπορικό λιμάνι της περιοχής. Από τα μέσα του 19ου αιώνα, οικοδομείται η νέα πόλη του Βόλου και η σημασία του κάστρου προοδευτικά υποβαθμίζεται. Με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, το 1881, το κάστρο ερημώθηκε εντελώς και το 1889 κατεδαφίστηκε και ρυμοτομήθηκε, καθώς η πόλη επεκτεινόταν ταχύτατα (3).

Η νέα πόλη άρχισε να κτίζεται με σχέδιο, ακολουθώντας παράλληλες προς τη παραλία σειρές κτιρίων με καταστήματα, εργαστήρια και σπίτια. Κοντά στα σύνορα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, και με το σημαντικότερο λιμάνι της, αναπτύχθηκε ραγδαία. Κτίζονται πολλά νεοκλασικά και λίγο αργότερα μοντέρνα κτίρια, πολλά από τα οποία φέρουν την υπογραφή γνωστών αρχιτεκτόνων της εποχής. Νέοι μεγαλοπρεπείς ναοί (Άγιος Νικόλαος, Μεταμόρφωση, Άγιος Κωνσταντίνος) δίνουν το όνομά τους στις νεοσύστατες συνοικίες της πόλης. Οι νεοσύστατες βιομηχανίες στεγάζονται σε ενδιαφέροντα δείγματα αρχιτεκτονικής, ανάλογα με εκείνα της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης (3). Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται και από το ότι τα «διάσπαρτα εργοστάσια και καπναποθήκες οικοδομήθηκαν και μέσα στον οικιστικό ιστό, ακόμη και στην παραλιακή ζώνη, ακολουθώντας τη λογική του αστικού κτιρίου (π.χ. το καπνεργοστάσιο Ματσάγγου, οι καπναποθήκες Σπίρερ και Παπαστράτου κ.λ.)» (5).

Ένα άλλο στοιχείο ήρθε να ενισχύσει και να υπογραμμίσει τις αλλαγές που συντελούνταν στην πόλη. Η αρχιτεκτονική των δημοσίων αλλά και των ιδιωτικών κτιρίων, νεοκλασική και εκλεκτικιστική, ακολούθησε τα πρότυπα της επίσημης αρχιτεκτονικής του Βασιλείου και τις κοσμοπολίτικες εμπειρίες των εύπορων Πηλιορειτών εμπόρων. Οι αισθητικές επιλογές των αρχών αλλά και των νέων αστών άφησαν συστηματικά έξω από το αρχιτεκτονικό ρεπερτόριο της πόλης την πλούσια πηλιορείτικη παράδοση. Κατά κανόνα, τα δημόσια κτίρια υιοθέτησαν το νεοκλασικό ύφος (θέατρο, δικαστήρια, εκπαιδευτήρια), τα μέγαρα των ιδιωτών πιο εκλεκτικιστικές φόρμες (π.χ. μέγαρο Σαραφοπούλου, Χατζηκυριαζή), ενώ τα εργοστάσια εισήγαγαν μια νέα λειτουργική αισθητική με εμφανή τη δομή της κατασκευής, οδοντωτές στέγες και μεγάλα εν σειρά ανοίγματα. Πάντως όλα τους, δημόσια κτίρια και κτίρια οργανισμών, ιδιωτικά μέγαρα και απλές κατοικίες, κτίρια αναψυχής, αλλά και κτίσματα χρηστικά - καταστήματα, αποθήκες, εργοστάσια - ενδύθηκαν τις αρχιτεκτονικές μορφές που θεωρήθηκαν ότι αρμόζουν σ' ένα σύγχρονο αστικό περιβάλλον (5).

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922 εγκαθίσταται στο Βόλο μεγάλο κύμα προσφύγων, κυρίως στη συνοικία της Νέας Ιωνίας, το οποίο συνέβαλε στην περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και επηρέασε τον τρόπο ζωής της πόλης (3). Η έλευ-

ση των προσφύγων τροφοδότησε την πόλη με φθηνά εργατικά χέρια, παράλληλα η εργασιακή κουλτούρα και η παράδοση των γυναικών κυρίως προσφύγων στην υφαντουργία και την επεξεργασία καπνού αποτέλεσε παράγοντα ανανέωσης της Βολιώτικης βιομηχανίας (5). Τη δεκαετία του 1930 ο ιταλός μηχανικός και διευθυντής των σιδηροδρόμων Θεσσαλίας Evaristo De Chirico (πατέρας του παγκοσμίου εμβέλειας ζωγράφου giorgio De Chirico) σχεδίασε το περίφημο Τραϊνάκι του Πηλίου γνωστό και με το χαϊδευτικό του «Μουντζούρης» (3).

Οι σεισμοί του 1955 επέφεραν μεγάλες καταστροφές και έγιναν η αφορμή για να ξανακτιστεί η πόλη και να αποκτήσει πλέον τη μορφή που έχει σήμερα. Η ανάπτυξη συνεχίστηκε με την ίδρυση βιομηχανικής ζώνης, τη συνεχή αναβάθμιση της υποδομής του λιμανιού, αλλά και την ανάπτυξη του τουρισμού, μια και ο Βόλος βρίσκεται στο σταυροδρόμι της ευρύτερης τουριστικής περιοχής Πηλίου, Σποράδων και Ευβοίας. Την οικονομική πρόοδο συνόδευσε η μορφωτική και πνευματική ακμή, με τη λειτουργία βιβλιοθηκών και προτύπων σχολών, την έκδοση περιοδικών και καθημερινών εφημερίδων και τέλος με την ίδρυση του πανεπιστημίου (3).

Ένα πρωτότυπο παράδειγμα αρχιτεκτονικής κατασκευής στο Βόλο αποτελεί το σύγχρονο Δημαρχείο της πόλης, το οποίο κτίστηκε το 1970, σε σχέδια του Δημήτρη Πικιώνη, και συνδυάζει την παραδοσιακή πηλιορείτικη αρχιτεκτονική με το λεπτό ύφος και τη χαρακτηριστική γραφή του δημιουργού του. Ένα άλλο παράδειγμα αρχιτεκτονικής είναι το Δημοτικό Ωδείο, που είναι ένα παλιό αποκατεστημένο νεοκλασικό όπου γίνονται συχνά σημαντικές συναυλίες έντεχνης μουσικής. Άξιο μνείας είναι φυσικά και το Αθανασάκειο Μουσείο, το αρχαιολογικό μουσείο του Βόλου, το οποίο κτίστηκε στα 1907-1909 με χρήματα του ευεργέτη Αλέξη Αθανασάκη από την Πορταριά. Στην ανατολική άκρη της προβλήτας ορθώνεται το παλιό καπνεργοστάσιο Παπαστράτου, το οποίο σήμερα είναι ειδικά διαμορφωμένο και αποτελεί την έδρα του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Το δυτικό τμήμα της παραλίας καταλαμβάνεται από τις εγκαταστάσεις του εμπορικού λιμανιού. Το τμήμα του λιμανιού, μέσα στην πόλη, εξυπηρετεί τα επιβατικά σκάφη, τα σκάφη αναψυχής, καθώς και τα οχηματαγωγά και υδροπτέρυγα. Τέλος υπάρχει η αγορά της πόλης του Βόλου, που εκτείνεται κατά μήκος των παράλληλων προς τη θάλασσα οδών, αλλά και στους γύρω κάθετους δρόμους. Εκεί τα μοντέρνα καταστήματα γειτονεύουν με παραδοσιακά μαγαζιά και εργαστήρια, καθώς και με πενταόροφες και εξαόροφες πολυκατοικίες (δείγματα της άναρχης οικιστικής ανάπτυξης της δεκαετίας του 60 και 70) (3).

4. Πολιτισμός

Όσον αφορά τα στοιχεία πολιτισμού στην πόλη του Βόλου αλλά και στην ευρύτερη περιοχή αυτά συγκροτούνται από την πλούσια ιστορία της περιοχής και τα σημαντικότερα μνημεία ορόσημα της κάθε εποχής, τα οποία αναφέρθηκαν προηγουμένως, όσο και από διάφορα ήθη και έθιμα της περιοχής, αλλά και από τη συνεισφορά των λογοτεχνών που είναι από το Βόλο. Όλα τα παραπάνω έρχονται να συμπληρώσουν το πλούσιο πολιτιστικό ψηφιδωτό αυτής της πόλης. Είναι αναγκαίο επίσης να τονισθούν τα διάφορα σημαντικά πρόσωπα που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ιστορίας και του πολιτισμού του Βόλου.

Ειδικότερα αναφέρονται κάποια παλιότερα έθιμα τα οποία κατάγονται από την ευρύτερη περιοχή του Πηλίου και αφορούν το οικογενειακό δίκαιο. Έτσι, λοιπόν, συναντάται το έθιμο της προίκας σε ακίνητα και μετρητά, αλλά πολλές φορές, και το πανωπροίκι. Εκείνο, όμως, που είναι χαρακτηριστικό είναι ότι, πολλές φορές, η προίκα μεταβιβαζόταν στην κυριότητα του γαμπρού και δεν επιστρεφόταν όταν πέθαινε η νύφη ή χωριζε το αντρόγυνο, γεγονός που γινόταν πολύ σπάνια (2).

Μα το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ένα άλλο έθιμο. Η νύφη που δεν ήταν παρθένα, την επόμενη του γάμου, εκδιωχνόταν πολλές φορές με διαπόμπευση. Ο γαμπρός την έβαζε ανάποδα καβάλα σε γομάρι (στο Πήλιο τα γαϊδούρια τα λένε γομάρια) και την έστελνε με τους φίλους του (κουμπάρο, μπράτιμο κ.λ.), στον πεθερό. Η διαπόμπευση αυτή ήταν σ' όλα τα χωριά καθιερωμένη και μόνο στα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας το βάρβαρο αυτό έθιμο απόνησε. Ακόμα και οι παντρεμένες γυναίκες αν παραστρατούσαν, ο σύζυγος είχε το δικαίωμα να τις διαπομπεύσει με τον παραπάνω τρόπο (2).

Αλλά ο Βόλος και η ευρύτερη περιοχή του Πηλίου, εκτός από σκληρά έθιμα έχουν να επιδείξουν και πλούσια λογοτεχνική παράδοση. Συγκεκριμένα υπάρχουν σημαντικοί βολιώτες ποιητές και πεζογράφοι που αξίζουν μνείας. Από ποιητές αναφέρονται ενδεικτικά οι Βασίλης Στεριάδης, Μανόλης Μπαλλής, Θανάσης Κωσταβάρας (1950-1970), Ζήσης Οικονόμος (1930), Γιώργος Παναγιώτου (σύγχρονος), Γιάννης Τζώρτζης και Μιχαήλ Μήτρας. Από πεζογράφους αναφέρονται οι σημαντικότεροι: Παναγιώτης Καταρέλος, Ηλίας Λεφούσης, Γιάννης Παπαδόπουλος και Κώστας Ακρίβος (9).

Ακόμη θα πρέπει να αναφερθούν και ορισμένα πρόσωπα που αποτέλεσαν σημαντικό κομμάτι της ιστορίας και της παράδοσης της πόλης του Βόλου αλλά και της ευρύτερης περιοχής. Τέτοια πρόσωπα είναι ο διάσημος ζωγράφος Τζόρτζιο ντε Κίρικο, ο οποίος γεννήθηκε στο Βόλο όπου πέρασε τα παιδικά του χρόνια. Επίσης πρέπει να αναφερθεί ο Ρήγας Φεραίος ή Βελεστινλής πολιτικός, οραματιστής, λογοτέχνης, δάσκαλος και εθνομάρτυρας, ο οποίος καταγόταν από το γειτονικό Βελεστίνο, και συνέδεσε το όνομά του με το Πήλιο (12). Είναι επιβεβλημένο τέλος να γίνει αναφορά στους Άνθιμο Γαζή, Δανιήλ Φιλιπίδη και Γρηγόρη Κωνσταντά, που στα σημαντικότερα έργα τους αποτυπώθηκε η πνευματική αναγέννηση και ανάπτυξη του Πηλίου τον 19ο αιώνα (3).

5. Πυκνωτές Φυσιογνωμίας

Την ιστορία του Βόλου την έχει σηματοδεύσει και ο μύθος της Αργοναυτικής Εκστρατείας. Δηλαδή το κατόρθωμα του Ιάσονα και των συντρόφων του να πάρουν με το μέρος τους τη Μήδεια να κλέψουν το χρυσόμαλλο δέρασ, και να το μεταφέρουν από την Κολχίδα στην Ιωλκό (13).

Με βάση, λοιπόν, τον ορισμό του πυκνωτή φυσιογνωμίας που εννοιολογικά αναφέρεται στο χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας πόλης, το οποίο και αποτελεί στοιχείο της ταυτότητάς της και τη διακρίνει από άλλους τόπους, μπορεί να θεωρηθεί ότι πυκνωτής φυσιογνωμίας για την πόλη του Βόλου είναι το άγαλμα της Αργούς στην παραλία του Βόλου. Αυτό συμπυκνώνει, στη συνείδηση των κατοίκων, την αρχαία ιστορία του τόπου στον οποίο κατοικούν και αποτελεί σύμβολο της νικηφόρας εκστρατείας προς αναζήτηση του πολυπόθητου θησαυρού.

Με τον ίδιο τρόπο, πυκνωτής φυσιογνωμίας μπορεί να αποτελεί το κτίριο του Πανεπιστημίου της Θεσσαλίας στην παραλία του Βόλου (το αποκατεστημένο και ειδικά διαμορφωμένο κτίριο των καπναποθηκών Παπαστράτου). Αυτό αποτελεί στοιχείο πνευματικής και πολιτιστικής αναβάθμισης της πόλης του Βόλου καθώς και αρχιτεκτονικής πρωτοτυπίας αφού αρμονικά συνδυάζει την εποχή, πριν τους σεισμούς του 1955, με τη σύγχρονη σε αρχιτεκτονικό, πολιτιστικό και αισθητικό επίπεδο. Επίσης, επηρεάζει το συναισθηματικό και λογικό κομμάτι των κατοίκων της πόλης προς την κατεύθυνση της παραδοχής και χρησιμοποίησης της παράδοσης, όχι με στείρο τρόπο, αλλά σε πρακτικό χρηστικό επίπεδο και τροποποιημένο έτσι, ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σύγχρονης εποχής.

Για την ολοκλήρωση της προσέγγισης της ιστορικο-πολιτιστικής ταυτότητας του Βόλου πραγματοποιήθηκε ενδεικτική έρευνα σε 100 κατοίκους της περιοχής με το ερώτημα: «Ποιο θεωρείτε ότι είναι το σημαντικότερο μνημείο της πόλης;».

Στην παραπάνω ερώτηση το 75% απάντησε ότι η Αργώ αποτελεί το σημαντικότερο μνημείο της περιοχής, ενώ οι 3 αναφέρανε τον αρχαιολογικό χώρο στο Σέσκλο και οι υπόλοιποι 2 αναφέρανε τον αρχαιολογικό χώρο στο Διμήνι. Διαπιστώνεται αυτό που τονίσθηκε και παραπάνω ότι, δηλαδή, η Αργώ φαίνεται να αποτελεί σύμβολο ή πολύ απλά πυκνωτή φυσιογνωμίας για την πόλη του Βόλου.

6. Συμπεράσματα

Ο Βόλος έχει να επιδείξει διεθνώς υψηλή πολιτιστική δράση, αρχαία ιστορία και κουλτούρα. Ο Αχιλλέας, ο Ιάσωνας, οι Αργοναύτες, οι Κένταυροι είναι χαρακτηριστικές μορφές της πλούσιας μυθολογίας της περιοχής που συναντούν στην πορεία του χρόνου τους «σύγχρονους μύθους» του Ρήγα Φεραίου - Βελεστινλή του ζωγράφου Θεόφιλου, του Evaresto & Giorgio De Chirico και άλλων πολλών επώνυμων και ανώνυμων μορφών της ελληνικής ιστορίας, επιστήμης και τέχνης.

Οι σημαντικότεροι σε ευρωπαϊκό επίπεδο νεολιθικοί οικισμοί του Σέσκλου και Διμηνίου, οι μυκηναϊκές θέσεις στα Παλιά και στα Πευκάκια του Βόλου, το αρχαίο θέατρο της Δημητριάδος αποτελούν ιστορικά μνημεία παγκοσμίου ενδιαφέροντος. Στα τελευταία έρχονται να προστεθούν βιομηχανικά κτίρια που χρονολογούνται από το τέλος του 19ου αιώνα και σηματοδοτούν την μακρά βιομηχανική και εμπορική παράδοση της πόλης του Βόλου αλλά και της ευρύτερης περιοχής. Όλα αυτά συνθέτουν την ιστορικο-πολιτιστική ταυτότητα της πόλης του Βόλου.

Η μοναδική φυσική ομορφιά του Βόλου και η μακρόχρονη πορεία του νομού και συγκεκριμένα της πόλης του Βόλου μέσα στην ιστορία συνυπάρχουν σε ένα απόλυτα αρμονικό φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον και συμβάλουν στην πορεία της αστικής του βιωσιμότητας. Ειδικότερα, από τους νεολιθικούς οικισμούς του Σέσκλου και του Διμηνίου και την ακμή της αρχαίας Ιωλκού έως το κοινό των Μαγνητών ή Θετταλών, την Αρχαία Δημητριάδα και τους Βυζαντινούς χρόνους αλλά και το ρόλο που διαδραμάτισε στη νεότερη ιστορία μέσω πνευματικών ανθρώπων όπως ο Ρήγας Φεραίος και άλλοι, διαπιστώνεται και προσδιορίζεται η ιστορική και πολιτιστική συνέχεια και ταυτότητα του Βόλου (καθώς και της ευρύτερης περιοχής).

Αυτή η συνέχεια, είναι συνυφασμένη στην ιστορική και πολιτιστική συνείδηση των κατοίκων του Βόλου και προσδιορίζει την πορεία του ως ανεπτυγμένου αστικού κέ-

ντρου, η οποία φτάνει μέχρι σήμερα με την ανάπτυξη της σύγχρονης πόλης του 19ου αιώνα και την συνύπαρξη των ιστορικών αρχαίων μνημείων και των νεότερων βυζαντινών καθώς και την ενσωμάτωσή τους στο σύγχρονο αστικό κέντρο αλλά και το πάντρεμα της παραδοσιακής με τη νεότερη αρχιτεκτονική. Η έλευση των προσφύγων το 1922, αποτέλεσε παράγοντα ανανέωσης της εμπορικής και βιομηχανικής του παράδοσης. Τέλος, η ανάπτυξη συνεχίστηκε με την ίδρυση βιομηχανικής ζώνης, τη συνεχή αναβάθμιση της υποδομής του λιμανιού, αλλά και την ανάπτυξη του τουρισμού, αφού ο Βόλος βρίσκεται στο σταυροδρόμι της ευρύτερης τουριστικής περιοχής Πηλίου, Σποράδων και Ευβοίας. Την οικονομική πρόοδο συνόδευσε η μορφωτική και πνευματική ακμή, με τη λειτουργία βιβλιοθηκών και προτύπων σχολών, την έκδοση περιοδικών και καθημερινών εφημερίδων και τέλος με την ίδρυση του πανεπιστημίου.

Είναι προφανές, ότι η ιστορικο-πολιτιστική ταυτότητα του Βόλου έχει συμβάλει με τρόπο καταλυτικό στην αστική του βιωσιμότητα. Επιπρόσθετα, της έχει προσδώσει ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα που συνδέει ιστορικά, αρχιτεκτονικά και πολιτιστικά στοιχεία και τα ενσωματώνει στο σύγχρονο αστικό κέντρο.

Βιβλιογραφική Αναφορά

- 1) Ακριβος Κώστας, «Βόλος, Μία πόλη στη λογοτεχνία», Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, 2001, σελ. 16-17.
- 2) Κορδάτος Γιάννης, «Ιστορία της Επαρχίας Βόλου και Αγιάς». Εκδόσεις 20αιώνας, Αθήνα, 1960, σελ. 103-104, 45-49.
- 3) Κωνσταντινίδης Γ., Ρόκου Λ., Λιαναντωνάκη Χ., Πετρουλάκης Α., «Ταξιδιωτικός Οδηγός Θεσσαλία, Πήλιο - Σποράδες», Εκδόσεις Explorer, Αθήνα, 2002, σελ. 14-16, 24-39.
- 4) Λιάπης Κώστας, «Το Κάστρο του Βόλου, μέσα στους Αιώνες», Εκδόσεις Ώρες, Βόλος, 1991, σελ. 19.
- 5) Μαλούτας Θωμάς, «Βόλος, Αναζήτηση της κοινωνικής ταυτότητας». Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1995, σελ. 106-112.
- 6) Μητούλα Ροΐδω, «Ανθρωπολογία της Ελληνικής πόλης και Ευρωπαϊκή Ένωση», Περιοδικά Τεχνικά Χρονικά. Επιστημονική Έκδοση του Τ.Ε.Ε., τεύχος 1-2/2002 της σειράς II (θέματα Αρχιτεκτονικής, Πολεοδομικού Σχεδιασμού και Χωροταξίας).
- 7) Μητούλα Ροΐδω, «Η προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς ως παράγοντας διατήρησης της Φυσιογνωμίας των Πόλεων», Περιοδικό Αρχαιολογία, σελ. 67-71, τεύχος 72, Σεπτέμβριος 1999.
- 8) Μητούλα Ροΐδω, «Οι επιπτώσεις της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης στη Φυσιογνωμία της Ελληνικής πόλης», Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ, Αθήνα, 2000.
- 9) Παναγιώτου Γιώργος, «Αφιέρωμα στη Λογοτεχνία», Περιοδικό Εν Βόλω, 7ο τεύχος, Εκδόσεις Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης, Βόλος, 2002.
- 10) Σταματέλος Μιχαήλ, Βάμβα - Σταματέλου Φωτεινή «Επίτομο Γεωγραφικό Λεξικό της Ελλάδος», Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα, 2001, σελ. 139.
- 11) Στεφάνου Ι., «Φυσιογνωμία της Ελληνικής Πόλης», Εκδόσεις Εργαστηρίου Πολεοδομικής Σύνθεσης Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα, 2000, σελ. 13, 22, 139.
- 12) www.magnesia.gr
- 13) www.volos.gr